

تاریخ مدفون زیر آسفالت

شهرآرا از آخرین وضعیت «حمام کهنه» در محله آبکوهسعدآباد گزارش می‌دهد

لیلا کوچک‌زاده

دوسال پیش در صبح یک روز بهاری (۲۳فروردین۹۹) وقتی همه مردم آبکوه منتظر بودندکلنگ ایجادیک باتوق محلی در یکی از زمین های آبکوهسعدآبادبه زمین بخورد، اتفاقی عجیب افتاد. باوالین کنده کاری ها، حمام کهنه، که از دهه ۶۰ بسته وروی آن آسفالت شده بود، سر از خاک بیرون آورد. اهالی هنوز خاطرشان هست که پس از ایجاد حفره ای نه چندان بزرگ، چند خشت سرخ از طاق قوسی سر در حمام پیدا شد، نشانه هایی که نویدسال م بودن حمام را در زیر زمین می داد. آن روز، پروژه متوقف وطبق نظر کارشناسان میراث فرهنگی، حمام کهنه دارای ارزش تاریخی وهویتی شناخته شد اما روی حمام را برای بررسی های بیشتر بستند. از دوسال پیش تا کنون با توجه به درخواست اهالی برای مرمت حمام، تلاش های بسیاری از سوی سازمان بازآفرینی فضاهای شهرداری مشهد برای باز زنده سازی حمام کهنه انجام گرفته ومقدمات آن نیز در حال انجام است. بنابراین باید منتظر ماندودید چه زمانی دوباره، نور خورشید مشهد، از ملاقی (نور گیر) حمام کهنه که قدمتش رانزدیک به ۱۰۰ سال تخمین می زنند، به داخلش خواهد تابیدورخوت چهل ساله را از تنش خواهدزدود؟ حمامی که نه تنها زمانی محل نظافت وطهارت، که به عنوان باتوقی محلی، برای اهالی مطرح بوده است. آن هم در محله ای که سال هاست از تخریب های پی در پی رنج می برد و یکی یکی همسایه هایش را از دست می دهد. شاید که با احیای حمام کهنه، بتوان دل اهالی باقی مانده را کمی به دست آورد وبخشی از تاریخ مدفون این محله چهار صدساله را روشن ساخت.

مسئول دفتر ثبت آثار فرهنگی ومعنوی استان خراسان رضوی:

آماده ثبت حمام کهنه هستیم

نقشه هوایی محله سعدآباد که حمام تاریخی کهنه روی آن مشخص است / ۱۳۳۵ خورشیدی

مسئول دفتر ثبت آثار فرهنگی ومعنوی استان خراسان رضوی در باره حمام کهنه می گوید: سال ۹۹ با بیرون آمدن سقف حمام کهنه آبکوه در یک عملیات حفاری از سوی شهرداری، سازمان میراث فرهنگی در نامه ای به شهرداری اعلام کرد این حمام از زشمندانست وقابل مرمت وباز سازی ومی تواند به عنوان فضای فرهنگی در منطقه بهره برداری شود. محمود طغریایی اضافه می کند: اقدام اول را باید شهرداری برای خارج کردن بنا از زیر خاک بانظارت ما انجام دهد تا بتوانیم پلان حمام را برداشت کنیم ودر بابیم به کدام مدل از حمام سازی های دوره های مختلف تاریخی شبیه است. او عنوان می کند: ما آمادگی لازم را برای تهیه پرونده ثبت ملی حمام کهنه، همچنین ارائه رایگان کارشناسی فنی برای مرمت وباز زنده سازی این حمام قدیمی داریم.

روایت صادق خجسته پور در باره اولین حمام محله آبکوه سعدآباد

اینجا شناسنامه مردم آبکوه است

۱-چهل پنجاه ساله ای از مرگ حمام آبکوه می گذرد. مرگش طبیعی به نظر می رسید. حدود۷۱/۶متر در زمین فرفته بود. راه پله های تنگ وتاریک وبیچ در پیچی که دونفر به سختی از کنار هم رد می شدند وپایین می رفتند. آبی که به حمام می رسید از کانال روباز وازراه های دور ونزدیک به سختی به او می رسید. قطع ووصل آب کلافه اش می کرد. فرسوده و ناتوان هم شده بود. همین بود که بدنه ودیواره هایش هر آن آماده ریزش بودند، گرچه عده ای سرانجام اورا از چرخه فعالیت خارج کردند.

۲-معمولادر حوض آب سرد وگرمش گنجایش حضور چهار تا پنج نفر را داشت. ۲۰تا۲۵نفر بایدن های پراز گل ولای وارد می شدند وآب زلالش را آلوده می کردند. اما حمام هیچ وقت گله ای از کسی نداشت وخودش را خدمتگزار مردم می دانست، لنگ ولوازم جانبی اش همیشه برای مشتریان فراهم بود وهیچ وقت کوتاهی نکرد.

۳-اینکه یکی کچلی یا مریضی پوستی داشت وحالا پس از سال ها از حمام شاکی است، واقعا ربطی به حمام آبکوه نداشت. حمام اگر در سال، پای هم، سه یا چهار کچلی می داشت که این آمار بالایی نیست. نبود امکانات آن زمان، کار را بر ما سخت می کرد اما این گناه حمام محله نبود.

۴-سرانجام چندین کامیون خاک رویش ریختند ودفنش کردند. جای تأسف دارد. این حمام اگر روزی دوباره زنده شود،

همه اهالی آبکوه سعدآباد از اوحمايت خواهند کرد،

چون خاطرات گذشتگان زنده می شود. سازمان

میراث فرهنگی که متولی این کار است، باید ورود

پیدا کند. می توان حمام را به بخش خصوصی

سپرد ودوباره زنده اش کرد. حتما درآمدزایی هم

در پی اش می آید.

۵-حمام آبکوه شناسنامه مردم آبکوه است،

بدون شناسنامه کسی اعتبار ندارد.

دو سند در باره قدمت حمام کهنه

وجود دارد. یکی تصاویر هوایی

سال ۱۳۳۵ است که سقف کنبدی

حمام در دل محله دیده می شود

ودیگری سندی است مربوط به

سال۱۳۱۷ خورشیدی در باره نحوه

کار کرد حمام که در کتاب «روزی

روزگاری آبکوه منتشر شده است.

تاریخ نگاری حمام کهنه محله آبکوه سعدآباد

برای رسیدن به حمام کهنه آبکوه سعدآباد چند مسیر وجود دارد، سراسر است ترین اما از کوچه دستغیب ۱۹ است. با ورود به این کوچه ورسیدن به تقاطع اصلی محله، سمت راست، سر نمش، زمین آسفالت وسیعی قرار گرفته که حمام کهنه نزدیک به ۴۰ سال است آن زیر مدفون شده است. در گذشته، حمام های عمومی در راسته بازارها وکنار مساجد وبه ویژه در مسیر جوی آب ها بنا می شده اند. حمام کهنه هم مقابل مسجد جامع رضوی ساخته شده است. آب حمام پیش از لوله کشی از جوی آبی تأمین می شده که از سمت پشت قلعه (آبادانای فعلی) با گذشت دویست سیصد متر به منبع آب حمام وارد می شده است.

در کتاب «روزی روزگاری آبکوه»، نوشته علی دشتیان، از اهالی همین محله، ویژگی های حمام کهنه همراه با نقشه آن ترسیم شده است. در کتاب می خوانیم سقف حمام کهنه، گنبدی شکل و دارای نورگیرهایی بوده که در مرکز سقف، تعبیه شده بودند تا روزها، نور آفتاب کامل به داخل حمام بتابد وروشنش کند. مساحت حمام جدای از گلخند (محل آتش کردن زیر منبع، مخصوص آب گرم) حدود ۲۰۰مترمربع بوده است.

در حمام چوبی بوده ودر اصطلاح روبه حضرت قرار داشته است وبنا گذار از پله های سیمانی که برخی اهالی، تعدادش را ۲۰تا۳۰وبرخی ۴۰عنوان می کنند، وارد فضای حمام می شدی.

به سمت چپ که قدم می گذاشتی، فضای سربینه (رختکن) در

سالنی به ابعاد ۸۰متر باسقف گنبدی خشتی واقع شده بود.

حمام با کاشی های سبز رنگش دارای دوزخینه آب سرد وگرم

ویک حوضچه بود. خزینه ها با ابعاد سه در پنج در مجاورت

هم قرار گرفته بود وعمق آن تا حدگردن یک نفر باقد متوسط

می رسید، است. خزینه های حمام بعد از لوله کشی آبکوه

یعنی حدود اواسط دهه ۴۰، برداشته می شود وبه جای آن ها

دوش می گذارند.

اما نظارت بر حمام آبکوه به صورت انمائی وبرعهده کدخدای دو سرسالارهابوده است. آن ها بتعین فردی برای اداره حمام، بر دیگر امور آن، نظیر اجرت استفاده از حمام، خرابی و... نظارت داشته اند. طبق سندی متعلق به سال ۱۳۱۷ خورشیدی ومنتشرشده در کتاب روزی روزگاری آبکوه، قراردادی بین کدخدا و سرسالار آبکوه، غلامحسین سالاری و کارپرداز وحمای وقت، رمضان حمامی بسته شده که حمام از سال ۱۳۱۷ خورشیدی تا پنج سال به اجاره این فرد درآمده است.

آن طور که فاطمه محمدزاده، از اهالی آبکوه وفرزندغلامرضا محمدزاده، آخرین مالک حمام می گوید، سندی دارد که نشان می دهد سال ۱۳۳۰ پدرش، حمام را از فردی به نام کرپایی علی سیاح به قیمت هزار و ۷۰۰ریال می خرد وهر سال، مبلغی را به آستانه برای زمینش می داده اند که هنوز هم ادامه دارد. صاحبان حمام بعد از فوت صاحب اصلی اش تا بیست سال حمام را همچنان سراپا نگه می دارند اما بعد از این تاریخ، حمام به مزایده گذاشته می شود ودر نهایت، آستان قدس در حمام را قفل می کند وآن را می بندند. بعد هم شهرداری در اواخر دهه ۶۰ روی حمام را آسفالت می کند واز همان زمان حمام کهنه مدفون است.

مسئول امور راهبردی اسناد توسعه محله و سامان دهی بافت های نا کارآمد مشهد:

سال آینده، زمان احیای حمام

واحیای حمام کهنه شروع شد. او می گوید: از آنجا که در طرح مصوب کاربری اراضی آبکوه، برای قطعه ۵۰۰متری موسوم به حمام کهنه، کاربری فضای سبز تعریف شده و از طرفی این قطعه در مالکیت آستان قدس رضوی بود، امکان شروع پروژه مرمت وجود نداشت. بنابراین طی مکاتبات انجام شده دفتر توسعه محله آبکوه وسازمان بازآفرینی شهری مشهد، توانستیم پیشنهاد تغییر کاربری این قطعه را از فضای سبزه تاریخی در کمسیون ماده ۵ مطرح کنیم و در اسفند ۱۴۰۰ موافقت ها را بگیریم. مسئول امور راهبردی اسناد توسعه محله عنوان می کند: میراث فرهنگی بودجه ای برای مرمت حمام نداشت و درخواست های مردمی هم برای احیای حمام زیاد بود، بنابراین شهرداری،

دزدی و پوش خم پوش خم؟

اردلان

تقی بینش در مجلس نامه مینوی می نویسد: «در باره لهجه مشهدی تا کنون تحقیق دقیق و علمی انجام نشده است. به قدری که من اطلاع دارم، آقای ادیب طوسی فرهنگی الفبایی از برخی لغات نوعانی ترتیب داده که در شماره اول سال چهاردهم نشریه دانشکده ادبیات تبریز به چاپ رسیده است و چون این فرهنگ به دست کسی که خود در مشهد ونوفان بزرگ شده، نوشته شده، طبعاً برای دوستداران وعلاقه مندان لهجه مشهدی مغتنم وقابل استفاده خواهد بود.» او در ادامه می گوید: «در لهجه مشهدی کنایه زیاد است واغلب کلمات گوشه دار وپر معنی هستند، به همین دلیل مشهدی ها مثل واستعاره زیاد دارند.» بینش در ادامه به تعدادی از این لغات واصطلاحات اشاره می کند.

● لغات مشهدی:

قِل: نیم تنه زنانه

علف شور و: زالزالک

سببیس: یونجه

قُل مُلّی: دانه حیوانات شبیه عدس

جواری: ذرت

چُخت: سقف

پاشیر: آب انبار

در تمبه: در ریجه یادر پشت بام

ثُنبی: اتاق بزرگ ویژه مهمان، مهمان سرا

● اصطلاحات مشهدی:

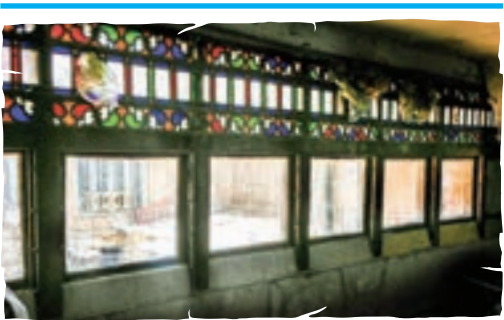
شیش بستنی ر خُرده کرد: کنایه از اظهار عجز و درماندگی و تسلیم شدن و به اصطلاح ای وا... گفتن است.

دزدی و پوش خم پوش خم؟: جمله سوّالی است، به معنی دزدی با پشت خم؟ به این معنی است که هر کار ملازمات ومراجلی دارد.

نردبوم اُغل چُغوک: نردبوم همان نردبان است و چغوک هم گنجشک می شود. این اصطلاح را مشهدی ها برای اشخاص بلند وباریک اندام به کار می برند.

تهرانی غریب مشهد

سعادت‌مند

پایین خیابان با کوچه پس کوچه هایی که بخشی از آن به نام «شهیدنواب صفوی» تابلو خورده، از قدیمی ترین محلات مشهد است که در طرح بهسازی پیرامون حرم «قطاع ۴» نامیده می شود، جایی که بیشترین خانه های تاریخی، کاروان سرا، مسجد، تیمچه، بازار و آب انبارهای مشهد را در دل خود جای داده که خانه تهرانی، یکی از آن هاست.

برای تماشای این خانه باید از نواب صفوی ۷ وارد شویم و پس از طی کردن کوچه های باریک ودیوارهای کوتاه خشتی، خود را به راسته بازار عباسقلی خان برسایم، جایی که حجره های قماش فروشان با پارچه های زربافت گل دار، کفش فروش هایی که کالای مارک ندارند، طباخی، مهر و تسبیح، همه وهمه، در عطر حرم پیچیده شده است ونیش زندگی در آن تند می زند، جایی که سر خیابان هایش هیچ وقت خلوت نیست وشاید بی آمدو شدترین قسمتش، «خانه تهرانی» باشد که این روزها با سقف فروریخته، تل خاک نشسته روی زمین، میخ های درفته از زهوار واتاقی های پر زباله اش، بیشتر شبیه یک آشغال دانی است تاخانه تاریخی. البته این توصیف را به استنادعکس هایی می گویم که تابستان دوسال پیش از این بنا گرفته شده است، والا که مدت هاست، درش بسته است. قدیمی های پایین خیابان، خانه تهرانی را بانام «نوروزی» هم می شناسند. این خانه در دوره حکومت افشاریه وزندیه سقف وستون خورده وهمین دیرسالی، آن را به قدیمی ترین خانه تاریخی مشهد وتنهانمونه بی دخل وتصرف از معماری قرن ۱۱ هجری قمری در مشهد تبدیل کرده است. بنای خانه تهرانی تنها سرما به شاهدوستند کابندی وتاریخی از ابنیه مسکونی وشبوه زندگی، هنر ومعماری دوره «افشاریه-زندیه» در شهرمان است که نسبت به دیگر بناهای تاریخی ناشناخته تر باقی مانده است. این بنا که در طرح بهسازی بافت پیرامون حرم در محدوده تخریب قرار دارد، دارای تزئینات چوبی است. همچنین نظیر آرسی این خانه با پنجره های رنگی مشبکش را در هیچ یک از خانه های تاریخی مشهد نمی توان یافت.

خانه تهرانی

وسعت: حدود ۵۰۰مترمربع

شاخصه: قدیمی ترین خانه تاریخی مشهد

قدمت: دوره افشاریه-زندیه

ویژگی معماری: تزئینات چوب وارسی منحصربه فرد این بنادر میان خانه های تاریخی مشهدبی نظیر است. در واقع به عقیده کارشناسان از دست دادن این بنا، نقطه پایان خانه های تاریخی در مشهداست.

وضعیت: متأسفانه این بنا به دلیل رسیدگی نشدن و مرمت در آستانه تخریب است.
نشانی: نواب صفوی ۱۱، در راسته بازار عباسقلی خان